
INTERNETO KELIAMOS GRĖSMĖS IR VAIKO TEISĖ Į ASMENINĮ GYVENIMĄ, BENDRAVIMĄ IR SUSIRAŠINĖJIMO INTERNETINĖJE ERDVĖJE SLAPTUMĄ

Daiva Bereikienė, Žana Vaščova

Mykolas Romeris universiteto Viešojo saugumo fakulteto Teisės katedra

V. Putvinskio g. 70, LT-44211 Kaunas, Lietuva

Tel. 8~698 15863, 8~686 11067

El. paštas: bereikiene@gmail.com, zana_vascova@yahoo.com

Santrauka. Straipsnyje analizuojamas santykis tarp vaikai saugios internetinės erdvės užtikrinimo ir konstitucinės vaiko teisės į asmeninio gyvenimo, bendravimo bei susirašinėjimo slaptumo neliečiamumą, taip pat šių teisių gerbimo ir užtikrinimo teisinio reguliavimo problemos, grėsmių internete valdymo teisinės galimybės. Keliami hipotezė, kad vaikai saugios internetinės erdvės sukūrimas turi būti sureguliuotas teisinėmis priemonėmis, kad būtina pasiekti pusiausvyrą tarp dviejų teisių gėrių, - saugios internetinės erdvės vaikai užtikrinimo bei vaiko teisės į asmeninio gyvenimo, bendravimo bei susirašinėjimo internetinėje erdvėje slaptumo. Straipsnyje kompleksiskai analizuojamas šių teisių vertybių tarpusavio balansas, siūloma sprendžiant šių vertybių užtikrinimo galimybes bei jų tarpusavio santykį vadovautis išimtinai vaiko interesais, rekomenduojama nustatyti aukščiau nurodytų teisių ribojimo kriterijus, taip pat sukurti interneto keliamas grėsmes identifikuojančias priemones, nustatyti grėsmių pavojingumo laipsnį ir šių grėsmių ribojimo sistemą.

Straipsnyje daroma išvada, kad vaikai saugi erdvė internete turi būti užtikrinama teisinėmis priemonėmis ribojant grėsmę keliančios informacijos sklaidą arba prieigą prie tokios informacijos, taip pat švietimo priemonėmis, o ne varžant vaiko konstitucinę teisę bendrauti ir susirašinėti. Straipsnyje pateikiamos rekomendacijos, kaip teisinėmis priemonėmis reguliuoti dviejų valstybės saugomų gėrių – saugios internetinės erdvės vaikai užtikrinimo bei vaiko teisės į asmeninio gyvenimo, bendravimo bei susirašinėjimo internetinėje erdvėje slaptumo – suderinamumo galimybę.

Pagrindinės sąvokos: Saugus internetas, grėsmės internete, susirašinėjimo ir bendravimo slaptumas, vaiko teisių apsauga

ĮVADAS

Teisės normomis įtvirtinta vaiko¹ teisė į asmeninį gyvenimą ir asmens neliečiamumą² suponuoja kiekvieno vaiko teisę laisvai ir nevaržomai bendrauti, pasirinkti bendravimo būdus ir subjektus, taip pat užtikrina teisę į susirašinėjimo slaptumą. Pastaruoju metu šių teisių realizavimui didelę įtaką daro kompiuteriai bei informacinės technologijos, suteikiančios galimybę naudotis pasauliniu kompiuterių tinklu, – internetu. Vaikai naudoja internetą ne tik

¹ Sąvoka “vaikas” šiame straipsnyje vartojama ta prasme, kuri yra apibrėžta Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 2 straipsnyje, t.y. žmogus, neturintis 18 metų, išskyrus atvejus, kai įstatymai numato kitaip.

² Lietuvos Respublikos Konstitucija. Žin. 1992, Nr. 33-1014; Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas. Žin. 1996-04-12, Nr. 33-808.

informacijos paieškai, bet taip pat ir duomenų skleidimui, bendravimui, susirašinėjimui³. Naudodamiesi internetu vaikai ne tik realizuoja savo teises, bet taip pat ir patiria grėsmes⁴.

Siekiant sumažinti interneto keliamas grėsmes vaiko saugumui, dažniausiai pasirenkamos ribojimo, draudimo ar veiksmų kontroliavimo priemonės. Tačiau tokiu atveju susiduriama su dviejų saugomų teisinių gėrių, – vaiko teisės augti sveikam bei teisės į susižinojimo internetu slaptumą, – priešprieša, nes saugios internetinės erdvės vaikui užtikrinimas, kaip priemonė užtikrinti konstitucinę vaiko teisę augti sveikam⁵, siaurina vaiko teisės į asmeninio gyvenimo, bendravimo bei susirašinėjimo slaptumą apimtį. Teisiniu reguliavimu privalo būti išlaikyta pusiausvyra tarp aptariamų vaiko teisių ir laisvių, o jų ribojimas gali būti grindžiamas tik prioritetine vaiko interesų apsauga. Šios aplinkybės nulemia nagrinėjamos temos aktualumą ir suponuoja būtinybę atskleisti teises prielaidas, leidžiančias riboti vaiko teisę į bendravimą bei susirašinėjimo internete slaptumą.

Straipsnio tikslas – išnagrinėti vaiko teisės į asmeninio gyvenimo, bendravimo bei susirašinėjimo internetinėje erdvėje slaptumo bei valstybės pareigos vaikui užtikrinti saugią internetinę erdvę pusiausvyros problemas, nurodyti problemos sprendimo būdus.

Tiksliui pasiekti straipsnyje aptariamos vaikui saugios internetinės aplinkos kūrimo perspektyvos ir tendencijos, atskleidžiamos vaiko teisės į asmeninio gyvenimo, bendravimo ir susirašinėjimo slaptumą ribojimo, sąlygoto vaiko apsaugos nuo interneto keliamų grėsmių, problemos, teikiami pasiūlymai teisinio reguliavimo tobulinimui, siekiant užtikrinti saugią internetinę aplinką neribojant vaiko teisių į bendravimo ir susirašinėjimo slaptumą.

Vaiko teisės į saugią aplinką ir teisės į asmeninį gyvenimą santykio problema yra suaktyvėjusių diskusijų dalykas, tačiau šis straipsnis skirtas tik vienam šios problemos aspektui, – tyrimo objektu pasirenkant vaikui saugios internetinės erdvės užtikrinimo ir vaiko teisės į asmeninio gyvenimo, bendravimo bei susirašinėjimo internetinėje erdvėje slaptumo neliečiamumo teisinio reguliavimo problemas. Nors šiai problematikai pastaruosius kelis metus

³ Kaip rodo tyrimai, šiuo metu internetu Europos Sąjungos valstybėse naudojasi apie 80 procentų³ vaikų, ir beveik visi besinaudojantys šiuo tinklu viešai paskleidė savo asmeninius duomenis (kuriais gali pasinaudoti bet kurie asmenys ir neigiamai paveikti vaiko interesus). Šie duomenys skirtingose valstybėse skiriasi: Lietuvoje internetu naudojasi apie 95 proc. vaikų (Lietuvos vaikai internetu naudojasi bene labiausiai Europoje. [interaktyvus]. 2011 [žiūrėta 2011-04-22]. // <<http://www.teo.lt/node/1068>>); Vokietijoje – 89 proc., Prancūzijoje – 82 proc. vaikų (One in five European kids dodge Facebook age limit: survey. [interaktyvus]. 2011 [žiūrėta 2011-04-22]. <<http://www.ndtv.com/article/technology/one-in-five-european-kids-dodge-facebook-age-limit-survey-99774>>)

⁴ Kaip rodo tyrimai, didelė dalis vaikų internete susidūrė su žalinga informacija. Curious kids: 160,000 attempts to visit porn sites every hour. [interaktyvus]. 2010 [žiūrėta 2011-04-22] // <<http://www.kaspersky.com/news?id=207576199>>.

⁵ Šios teisės turinį sudaro priemonių, leidžiančių sudaryti vaikui sveiką ir saugią aplinką, visuma.

yra skiriamas dėmesys tiek nacionalinėse, tiek tarptautinėse konferencijose ir seminaruose⁶, tačiau išsamesnio tyrimo, skirto minėtų vaiko teisių santykiui, nėra.

Straipsnyje analizuojami statistiniai duomenys, teisės aktai. Tyrimo išvados bei pasiūlymai padės suvokti vaiko teisių ir laisvių užtikrinimo problematiką kovos su interneto keliamomis grėsmėmis kontekste.

I. VAIKO TEISĖS Į SUSIRAŠINĖJIMO SLAPTUMĄ INTERNETINĖJE ERDVĖJE TEISINIO REGULIAVIMO ASPEKTAI

Asmens, taigi, ir vaiko teisės į privatumą ir saviraiškos laisvę įtvirtintos nacionaliniuose ir tarptautiniuose teisės aktuose. Pagrindiniai vaiko teisių ir laisvių gynimą ir apsaugą Lietuvos Respublikoje reglamentuojanys teisės aktai yra Lietuvos Respublikos Konstitucija⁵, Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija⁶, Visuotinė žmogaus teisių deklaracija⁷, Lietuvos Respublikos Vaiko teisių pagrindų įstatymas⁸ ir kt.

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 38 straipsnyje įtvirtinta valstybės pareiga saugoti ir globoti vaikystę, ginti nepilnamečius vaikus. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija nustato vaiko teises ir laisves. Lietuva, ratifikavudama minėtą Konvenciją, pripažino joje įtvirtintas vaiko teises ir pareigas bei įsipareigojo imtis visų priemonių apsaugoti vaikus nuo jų teisių pažeidimų.

1948 m. Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos 12 straipsnyje yra įtvirtinta, jog “niekas neturi patirti savavališko kišimosi į jo asmeninį ir šeiminių gyvenimą, jo buto neliečiamybę, susirašinėjimo slaptumą, kėsintis į jo garbę ir orumą. Kiekvienas žmogus turi teisę į įstatymo apsaugą nuo tokio kišimosi arba tokių pasikėsinimų”, o deklaracijos 18 straipsnyje nurodyta, kad “Kiekvienas turi teisę laisvai laikytis savo įsitikinimų ir juos reikšti; ši teisė apima laisvę nekliudomam turėti savo nuomonę ir ieškoti informacijos bei idėjų, jas gauti ir skleisti visokiomis priemonėmis ir nepaisant valstybės sienų”.

Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 10 straipsnyje įtvirtinta vaiko teisė į asmeninį gyvenimą, asmens neliečiamybę ir laisvę. Šios laisvės turinį sudaro savarankiška vaiko teisė – teisė į asmeninį gyvenimą, bendravimą, susirašinėjimo slaptumą, į

⁶ Tarptautinė konferencija “Vaikų privatumo apsauga internete”. Vilnius, 2011-05-24, organizatorius – Lietuvos vartotojų institutas; Konferencija “Kaip apsaugoti vaikų privatumą internete?”. Vilnius, 2011-03-31, organizatorius – Lietuvos vartotojų institutas; Seminaras “vaikų saugumas internete”. Vilnius, 2007-12-18, organizatorius – LR Švietimo ir mokloso ministerija, LR Ryšių reguliavimo tarnyba, UAB „Microsoft Lietuva”.

⁷ Visuotinė žmogaus teisių deklaracija, Žin. 2006, Nr. 68-2497; Vėliau asmens teisė į privatumą ir saviraiškos laisvę buvo įtvirtinta ir kituose tarptautiniuose teisės aktuose (Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakte, Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje ir kt.)

⁸ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas. Žin. 1996-04-12, Nr. 33-808

asmens neliečiamumą ir laisvę. Vaiko bendravimas bei susirašinėjimas yra ir gali būti vykdomas įvairiomis priemonėmis: betarpiškai, telefonu, laiškais bei internetinėje erdvėje, o bendravimo ir susirašinėjimo subjektais tampa tiek vaikai, tiek suaugę asmenys. Nors internetas yra labiausiai paplitęs vaikų bendravimo ir susirašinėjimo būdas, tačiau esamas teisinis reguliavimas nesudaro pakankamo teisinio pagrindo eliminuoti grėsmes, kylančias vaikui bendraujant ir susirašinėjant internetinėje erdvėje. Nacionaliniai teisės aktai, įtvirtinantys vaiko teisę į bendravimo ir susirašinėjimo slaptumą, iš esmės nediferencijuoja vaiko teisės į saviraišką apimtį pagal vaiko bendravimo ir susirašinėjimo priemones bei būdus, įstatymų leidėjas šios vaiko teisės turinio apimtį nesieja su vaiko amžiumi bei brandos lygiu. Saugios internetinės erdvės užtikrinimą komplikuoja tai, kad šiuo metu nėra teisės normomis įtvirtintos grėsmės vaikui internete definicijos, nors grėsmių internete spektras yra platus.

Aktualiausias teisės aktas, reguliuojantis vaiko apsaugą nuo neigiamo poveikio jam darančios informacijos, – Lietuvos Respublikos nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymas⁹, kuris nustato bendriausius viešosios informacijos, darančios neigiamą poveikį nepilnamečiams, kriterijus. Šio įstatymo 4 straipsnyje apibrėžiama neigiamo poveikio nepilnamečiui darančios informacijos sąvoka: tai viešoji informacija, kuri gali būti žalinga nepilnamečio psichinei, fizinei sveikatai, fiziniam, dvasiniam ar doroviniam vystymuisi, pavyzdžiui sukelti baimę ir siaubą, skatinanti savęs žalojimą ir kt. Minėtas įstatymas įtvirtina draudimą tiesiogiai skleisti nepilnamečiams, t.y. jiems siūlyti, perleisti ar kitaip leisti naudotis viešąja informacija, kuri gali būti žalinga nepilnamečiui; tokio pobūdžio informacija gali būti skelbiama tik vietose, į kurias nepilnamečiai negali patekti arba tokiu laiku, kuriuo nepilnamečiai negalėtų naudotis, arba turi būti naudojamos techninės priemonės, sudarančios prielaidas riboti tokios informacijos pasiūlą nepilnamečiams. Įstatymo 7 straipsnio 3 dalyje įtvirtintas imperatyvas, jog interneto paslaugas teikiantys asmenys privalo užtikrinti žalingo interneto turinio filtravimo priemonių įdiegimą ir veikimą.

Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 8 straipsnis atskleidžia vaiko teisės būti sveikam turinį. Jame numatyta, kad vaiko teisė būti sveikam garantuojama priemonėmis, leidžiančiomis sudaryti vaikui sveiką ir saugią aplinką. Nepaisant teisės normų, kurios įtvirtina vaiko teisės saugią internetinę aplinką bei į asmeninio gyvenimo, bendravimo bei susirašinėjimo internetinėje erdvėje slaptumą gausos, šių teisių realizavimas nėra užtikrintas.

⁹ Lietuvos Respublikos nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymas. Žin. 2002, Nr. 91-3890

II. VAIKO TEISĖS Į SAUGIĄ INTERNETINĘ APLINKĄ APSAUGOS TENDENCIJOS IR PERSPEKTYVOS

Internetas pagrįstai laikomas patogia ir paprasta naudotis bendravimo ir saviraiškos forma, priemone, padedančia vaikams mokytis, gauti žinių, komunikuoti, tačiau akivaizdu, kad pasaulinis kompiuterių tinklas kelia grėsmes vaikų saugumui ir pilnavertės asmenybės formavimuisi.

ES Komisijos narė Viviane Reding teigia, kad „vaikai šiandien labai anksti pasineria į interneto ir judriojo ryšio technologijų pasaulį ir jau paauglystėje tampa patyrusiais technologijų ekspertais, puikiai išmanančiais interneto vingrybes. Kadangi šios technologijos vaikams padeda mokytis ir suteikia naujų galimybių bendrauti, dažnai jomis naudotis jie pradeda greičiau nei jų tėvai. Privalome užtikrinti, kad naudodamiesi interneto ar judriojo ryšio paslaugomis jie galėtų atpažinti pavojus ir imtis reikiamų veiksmų“.¹⁰ Vaikai savarankiškai naršydami interneto svetaines dažnai susiduria su informacija, kuri dėl savo turinio nepilnamečiams yra netinkama ar net žalinga. Aplinkybę, kad vaikams internete yra laisvai prieinama jų formavimuisi žalinga informacija patvirtina atliekami tyrimai, pavyzdžiui, paaiškėjo, kad net 90 procentų besinaudojančių internetu vaikų, kurių amžius yra nuo 8 iki 16 metų, yra lankęsi pornografinio turinio svetainėse¹¹. Bet kokio amžiaus vaikai, pasirinkę socialinius tinklalapius, pvz. Facebook, kaip bendravimo būdą, dėl gyvenimiškos patirties stokos, gali patekti į sukčių, pedofilų ir net teroristų akiratį, todėl tokių vaikų aplinka tampa nesaugi.

Naujausiais duomenimis apie 75 proc. 6–17 metų amžiaus vaikų naudojami internetu, 60 proc. Europos tėvų nerimauja, kad jų vaikai gali tapti kibernetinio viliojimo aukomis, nes dažnėja faktų, kai suaugęs žmogus užmezga ryšį su vaiku, ketindamas jį seksualiai išnaudoti, o 54 proc. – kad jų vaikai bauginami internete arba prie jų priekabiuojama interneto svetainėse ar SMS trumposiomis žinutėmis.¹² Prieiga prie interneto vis labiau pritaikoma individualiems poreikiams – vienas iš trijų vaikų naudotojų prie interneto jungiasi mobiliuoju telefonu, o vienas

10 ES priėmė naują saugesnio interneto programą – 55 mln. EUR bus skirta užtikrinti, kad vaikai internetu galėtų naudotis saugiau [interaktyvus] 2008 [žiūrėta 2011-04-15] // <<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/08/1899&format=HTML&aged=1&language=LT&guiLanguage=en>>.

11 Internet Pornography Statistics. [interaktyvus]. 2011 [žiūrėta 2011-04-22] // <<http://internet-filter-review.toptenreviews.com/internet-pornography-statistics.html>>.

¹² Tyrimas: 75 proc. paauglių internete buvo užkalbinti nepažįstamųjų [interaktyvus] 2011 [žiūrėta 2011-04-20] // <http://vz.lt/straipsnis/2011/02/08/Tyrimas_75_proc_paaugliu_internete_buvo_uzkalbinti_ne_interaktyvus [žiūrėta 2011-04-07]>.

iš keturių – per žaidimo pultą. Daugiau kaip pusė 13–16 metų amžiaus paauglių internetu naudojami miegamajame.¹³

Europos Sąjungos Ministrų Taryba, suvokdama grėsmių vaikams internetinėje erdvėje mastą ir padarinių svarumą, priėmė 2009–2013 m. Saugesnio interneto programą¹⁴. Ši programa skirta užtikrinti, kad sudėtingėjančioje interneto aplinkoje vaikai būtų apsaugoti, kad nepilnamečiams būtų sudarytos sąlygos saugiai naudotis internetu, socialiniais tinklais, interneto dienoraščiais ir pan.

Vienas iš veiksnių, sąlygojančių grėsmių kilimą internetinėje erdvėje, yra asmens duomenų atskleidimas. Vaikai, bendraudami internete pateikia savo ir savo artimųjų duomenis (vardus, pavardes, telefono numerius, namų adresą, savo buvimo vietą, laiką ir pan.), kurie yra prieinami bet kuriam asmeniui ir kuriais šie asmenys gali pasinaudoti siekdami pakenkti vaiko ar jo artimųjų interesams¹⁵. 59 proc. 9–16 metų amžiaus vaikų yra susikūrę socialinio tinklo naudotojo profilį (nuo 80 proc. Nyderlanduose iki 46 proc. Rumunijoje). 26 proc. tokių naudotojų profilių yra visiškai vieši (nuo 11 proc. Jungtinėje Karalystėje iki 54 proc. Vengrijoje). 14 proc. vaikų naudotojo profilyje skelbia savo adresą ir telefono numerį.¹⁶ Registruojantis socialiniuose tinklapapiuose, vartotojų prašoma suteikti apie save privačios ar net konfidencialios informacijos.¹⁷ Kol nėra teisinio reguliavimo, įtvirtinančio socialinių tinklalapių kūrėjams ar administratoriams konkrečius reikalavimus, yra ne tik prašoma suteikti asmeninio pobūdžio informaciją, bet ji net viešai skelbiama ir prieinama kiekvienam tinklalapio vartotojui. Tokia valstybinio reguliavimo spraga suponuoja kitą problemą, – tokia asmeninio pobūdžio informacija turi galimybę pasinaudoti nusikalstamos grupuotės, užsiimančios vaikų grobimu, vaikų seksualiniu išnaudojimu ir net teroristai.

Virtuali erdvė yra patraukli vieta teroristams verbuoti vaikus. Pavyzdžiui, siekdamas populiarinti savo veiklą teroristinės organizacijos pritaiko netgi interneto žaidimus¹⁸.

¹³ Skaitmeninė darbotvarkė. Komisija dės daugiau pastangų, kad apsaugotų vaikus internete

[interaktyvus] 2011[žiūrėta 2011-04-20] // <<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/11/135>>.

¹⁴ Saugesnio interneto programa [interaktyvus] 2011 [žiūrėta 2011-02-25] // <http://ec.europa.eu/information_society/activities/sip/index_en.htm>.

¹⁵ Pavyzdžiui, yra manoma, kad antivirusinės programos kūrėjo Jevgenijaus Kasperskio sūnus buvo pavogtas ir už jį pareikalauta išpirkos remiantis būtent ta informacija, kurią jis viešai paskelbė internete, socialiniame tinklapyje, t.y. adresu, atvaizdu ir kt.

¹⁶ Skaitmeninė darbotvarkė. Komisija dės daugiau pastangų, kad apsaugotų vaikus internete

[interaktyvus] 2011[žiūrėta 2011-04-20] // <<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/11/135>>.

¹⁷ Pavyzdžiui, registruojantis socialiniame tinklapyje Facebook, reikia nurodyti ne tik savo vardą, pavardę, bet ir gimimo datą, miestą, kuriame gyvenama, šeimyninę padėtį.

¹⁸ Svetainėse gausu siūlomų nemokamų video žaidimų, kuriuose vaikai kaip kovotojai žudo JAV karius¹⁸ ar kitaip susitapatina su teroristais: palestiniečių teroristinės organizacijos „Hamas“ internetiniame vaikų žurnale „Al-Fateh“ tarp spalvingų animacijų galima rasti „herojiškas“ savižudžių sprogdintojų istorijas, vienos palestiniečių septyniolikmetės savižudės sprogimo sudarkyto kūno nuotraukas, prie kurių teigiama, kad tai visų švenčiausia

Pedofilams internetas taip pat yra labai patogi priemonė pasinaudoti vaikais nusikalstamais tikslais: vaikų įtraukimui dalyvauti pornografinio pobūdžio renginiuose ir išnaudojimui pornografinėi produkcijai gaminti, pornografinio turinio dalykų gaminimui¹⁹. Kaip minėta, Europos Sąjungoje šiuo metu įgyvendinama Saugesnio interneto programa, pagal kurios naujausią redakciją vaikams siekiama suteikti galių kovoti su grėsmėmis virtualioje erdvėje, pavyzdžiui, priekabiavimu ir viliojimu (MEMO/09/58)²⁰.

Akivaizdu, jog nepakankamas vaiko ir jo tėvų ar globėjų tarpusavio bendravimas sąlygoja vaiko perdėtą, nekontroliuojamą domėjimąsi internetine erdve, ir įvertinant vaikų smalsumą – domėjimąsi vaikui žalinga informacija, o tai dažnai užkerta kelią savalaikiam grėsmių internetinėje erdvėje identifikavimui. Eurobarometro paskelbtais duomenimis tik apie 50 procentų tėvų nurodė, kad jie kalbasi su savo vaikais apie tai, ką vaikai veikia internete, nors savo vaikams draudžia internete atskleisti asmens informaciją (92 %) ir bendrauti su nepažįstamaisiais (83 %). 59 proc. tėvų pareiškė, kad jie naudojami filtravimo arba stebėjimo programine įranga. Filtravimo priemonėmis nesinaudojantys tėvai teigė, kad jie pasitiki savo atžalomis (64 proc.) arba nežino, kaip tas priemonės susirasti ar kaip jomis naudotis (14 proc.).²¹

Itin sparti informacinių technologijų raida sąlygoja sudėtingą vaiko teisės į saugią interneto aplinką užtikrinimo procesą. Darytina išvada, kad vienas iš efektyviausių priemonių, siekiant užtikrinti vaiko teisę į saugią interneto aplinką, yra teisinėmis priemonėmis apibrėžti vaikui žalingos informacijos turinį ir nustatyti draudimus ir(ar) ribojimus tokios informacijos sklaidai internete. Akcentuotina, kad vaikų saugumo internete problemą galima spręsti ne tik draudimais ar kontrole, tačiau didinant vaikų sąmoningumą. Beje, sprendžiant saugios internetinės erdvės užtikrinimo internete problemą, kaip minėta, yra svarbus ir suaugusiųjų švietimo aspektas. Šiuo metu vaikų kompiuterinio raštingumo lygis yra aukštesnis, todėl suaugusieji dažnai net neįtaria

misija. Teroristiniuose puslapiuose vaikams ir paaugliams siūlomi tokie žaidimai, kaip „Taikynys: Bušas“ arba „Bušo sugavimo naktis“, kurios sukūrė Pasauliniu Islamo žiniasklaidos frontu pasivadinusį organizacija. Apsiginklavę šautuvu arba granatsvaidžiu žaidėjai turi pereiti tris lygius: „Augantis džihadas“, „Pragaras amerikiečiams“ ir „Bušas sumedžiotas kaip žiurkė“, paskutinė užduotis – nužudyti JAV prezidentą George'ą Bushą.

¹⁹ Pavyzdžiui, Lietuvoje didelio atgarsio sulaukė Generolo Jono Žemaičio akademijos pulkininko leitenanto byla. Buvo išsiaiškinta, kad leitenantas socialiniuose tinklalapiuose užsiregistruodavo kaip nepilnametė mergaitė, kuri ieško draugių, ir pasinaudodamas mažamečių patiklumu iš jų gaudavo įvairių nuotraukų. Vėliau vyras gąsdindavo, kad šias nuotraukas patalpins internete, jei mergaitės nesutiks susitikti ir fotografuoti pornografinėms nuotraukoms. Teisėsaugos pareigūnai leitenanto kompiuteryje rado apie 100 tūkstančių pornografinių vaikų nuotraukų, kurios buvo sukauptos per tris metus. Mačėnaitė V., Internetė vaikų tyko pavojai. [interaktyvus] 2011. [žiūrėta 2011-04-24] / <<http://www.delfi.lt/news/daily/crime/internete-vaiku-tyko-pavojai.d?id=41121877>>.

²⁰ Europos Komisija prveda viešas konsultacijas dėl vaiko teisių. 2010 [žiūrėta 2011-04-24] <<http://www.teisingumas.lt?visuomenei/teisnis-vietimas/>>.

²¹ Eurobarometer: how do young Europeans use online and mobile technologies? 2011. [interaktyvus] [žiūrėta 2011-02-25]

<http://ec.europa.eu/information_society/activities/sip/eurobarometer>.

esant tam tikrų rūšių interneto keliamus pavojus ir dėl to neperspėja vaikų dėl vis naujai išskylančių grėsmių.

III. VAIKO TEISĖS Į BENDRAVIMO IR SUSIRAŠINĖJIMO INTERNETINĖJE ERDVĖJE SLAPTUMĄ RIBOJIMO TEISINĖS PRIELAIDOS

Nacionaliniuose ir tarptautiniuose teisės aktuose įtvirtinta prigimtinė asmens teisė į privatumą.²² Preziumuojama, kad negalima apriboti asmens teisės į privatą gyvenimą, išskyrus įstatymų nustatytus atvejus ir kai tai būtina demokratinėje visuomenėje valstybės saugumo, visuomenės apsaugos ar šalies ekonominės gerovės interesams, siekiant užkirsti kelią viešosios tvarkos pažeidimams ar nusikaltimams, taip pat kai tai būtina žmonių sveikatai ar moralei arba kitų asmenų teisėms ir laisvėms apsaugoti, o teisė laisvai reikšti savo mintis ir įsitikinimus gali būti varžoma formalumų, sąlygų, apribojimų ar bausmių, kurias numato įstatymas ir kurios demokratinėje visuomenėje būtinos valstybės saugumo, teritorinio vientisumo ar viešosios tvarkos interesams, siekiant užkirsti kelią teisės pažeidimams ir nusikaltimams, žmonių sveikatai bei moralei, taip pat kitų asmenų orumui ar teisėms apsaugoti, užkirsti kelią konfidencialios informacijos atskleidimui ar teisminės valdžios autoritetui ir nešališkumui garantuoti²³.

Teisės aktų analizė bei vykdomų programų nuostatų apžvalga suponuoja išvadą, jog užtikrinant saugią internetinę erdvę, balansuojama tarp vaiko teisės į asmeninį gyvenimą bei teisės į saviraiškos internete laisvę. Teisė į privatumą ir saviraiškos laisvė (tame tarpe ir teisė laisvai komunikuoti, susirašinėti internete) yra svarbios teisinės vertybės, todėl, kilus konfliktui tarp jų, būtina surasti tinkamą pusiausvyrą, kad abi šios teisės būtų ginamos nesuteikiant prioriteto viena kitos atžvilgiu. Teisės aktuose įtvirtinta, kad negalima apriboti vaiko teisės į privatą gyvenimą, išskyrus įstatymų nustatytus atvejus ir kai tai būtina vaiko interesams apsaugoti²⁴, o teisė laisvai reikšti savo mintis ir įsitikinimus gali būti varžoma sąlygų, kurias numato įstatymas ir kurios būtinos (be kitų aplinkybių) žmonių sveikatai bei moralei, taip pat kitų asmenų orumui ar teisėms apsaugoti, užkirsti kelią konfidencialios informacijos atskleidimui²⁵.

Vaikų saviraiškos laisvės ir susirašinėjimo ribojimas internete taip pat turi būti vykdomas vadovaujantis aukščiau išvardintais principais ir sąlygomis. Net įstatyminio pagrindo buvimas savaime nesuteikia teisės savavališkai varžyti vaiko teisių ir laisvių. Ribojimo būtinumas reiškia,

²² Visuotinė žmogaus teisių deklaracija, Valstybės žinios. 2006, Nr. 68-2497

²³ Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, Valstybės žinios. 1995, Nr. 40-987, 11 str.

²⁴ Saugesnio interneto programa. [interaktyvus] 2011 [žiūrėta 2011-02-25]// <http://ec.europa.eu/information_society/activities/sip/index_en.htm>.

²⁵ Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, Valstybės žinios. 1995, Nr. 40-987. 11 str.

kad ribojimas turi būti proporcingas siekiamam teisėtam tikslui, t.y. reikalinga įsitikinti, kad nėra kitų, teisės ir laisvės mažiau ribojančių priemonių pasiekti tikslą, toks teisės ribojimas turi būti būtinas. Europos Žmogaus Teisių Teismas byloje *Olsson v. Sweden* (Nr.1) pabrėžė, kad „<...> sąvoka būtinybė reiškia tai, kad kišimasis turi atitikti primygtinį visuomeninį poreikį ir būti proporcingas siekiamam teisėtam tikslui“²⁶. Šiuo metu nėra apibrėžta, kiek galima riboti vaiko teisės nevaržomai naršyti, susirašinėti, skleisti informaciją internete jo saugumo tikslais.

Pastebėtina, kad vaiko teisės ir laisvės, tame tarpe teisė į saugią aplinką, dažniausiai yra užtikrinama negatyviomis priemonėmis, t.y. ribojimu laisvai bendrauti, susirašinėti, skleisti ir reikšti savo įsitikinimus, priėti prie informacijos ir pan. Pavyzdžiui, kompiuteryje yra įdiegiamos technologinės interneto naršymo apsaugos priemonės, arba vaikams naršant aktyvuoja netinkamo turinio tinklalapius blokuojanti programinė įranga. Nors tokių programų kūrimui ir įdiegimui yra skiriami milijonai eurų, tačiau jų efektyvumas yra vertintinas kritiškai. Visų pirma dėl to, kad atsiranda įvairių naujos kartos funkcijų (tokių kaip prisijungimas prie interneto per išmaniuosius telefonus ir pan.), kurioms šios priemonės, kaip ribojančios prieiga prie žalingos informacijos, nėra pritaikytos, antra - dėl to, kad šių priemonių naudojimas yra ribotas²⁷. Kaip parodė bendrovės „Microsoft Corporation“ tyrimas, tik 36 procentai tėvų namų kompiuteriuose naudoja technologines interneto naršymo apsaugos priemones.²⁸ Kritiškai vertintini ir kai kurių apsaugos programų veikimo būdai. Šių programų veikimo principas pagrįstas tuo, jog pats vartotojas turi teisę savo nuožiūra nuspręsti dėl internetinio puslapio peržiūros²⁹. Akivaizdu, kad tokia apsaugos priemonė nuo netinkamos informacijos yra neefektyvi, kadangi vaiko kontrolės funkcija suteikiama jam pačiam. Kostatuotina, jog šiuo metu naudojamos priemonės, kurios nukreiptos į vaiko teisų ir laisvių varžymą, nėra tinkamas ir efektyvus vaiko teisės į saugią internetinę aplinką užtikrinimo būdas, – visų pirma, jos nepamatuotu ir nepagrįstu mastu riboja vaikų teisės komunikuoti internetinėje erdvėje, antra, jos realiai neapsaugo vaikų nuo žalingo poveikio ir neužtikrina saugios erdvės pasauliniame tinkle. Vaikų interesai ir toliau yra pažeidžiami dėl to, kad nėra užtikrintos tinkamos vaikų naudojimosi internetu sąlygos.

²⁶ *Olsson v. Sweden* (Nr.1), no. 10465/83(1988), § 67, ECHR 24 March 1988. Series A no. 130.

²⁷ Tyrimas: 75 proc. paauglių internete buvo užkalbinti nepažįstamųjų. [interaktyvus]. 2011 [žiūrėta 2011-04-22]. // <<http://www.microsoft.com/lietuva/press/2011/0208a.msp>>.

²⁸ Ten pat.

²⁹ Pavyzdžiui, dažnai naudojama sistema, kai atidarius interneto puslapį, kuriame yra vaikui žalinga informacija, puslapis automatiškai neblokuojamas, tačiau pateikiama informacija apie tai, kad svetainėje esanti informacija skirta asmenims nuo 18 metų amžiaus. Taip pat iškart pateikiamas klausimas „Ar Jums yra 18 metų?“ ir nurodomi du atsakymo variantai – „taip“ ir „ne“. Tik tuo atveju, jei vartotojas pasirenka atsakymą „ne“, puslapis uždaromas.

Dviejų lygiavertių vaiko teisių (teisės į saugią aplinką ir teisės į bendravimo ir susirašinėjimo slaptumą) apsaugos kontekste, tėvai, kontroliuodami vaikų susirašinėjimą interneto tinklalapiuose ar net uždrausdami bendrauti ir susirašinėti, nors ir siekia tinkamai apsaugoti vaiką nuo grėsmių internete, tačiau pažeidžia teisę į bendravimo ir susirašinėjimo slaptumą. Geriausia priemonė užtikrinti tinkamą vaiko teisės į saugią aplinką realizavimą yra naujausių ir pažangiausių technologijų panaudojimas siekiant sukurti vaikui saugią internetinę aplinką. Europos Komisijos paskelbto filtravimo priemonių tyrimo (SIP Bench study) duomenimis, per pastaruosius trejus metus patobulintos filtravimo arba stebėjimo programine įranga priemonės patobulintos ir jas lengviau įsidiesti.

„Microsoft Lietuva“ teigia, kad technologinių apsaugos sprendimų sukurti vaikui saugią internetinę erdvę yra, reikia tik įprasti jomis naudotis. Šios priemonės yra nemokamos, įdiegtos į operacinę sistemą arba laisvai pasiekiamos internetu. „36 proc. tėvų namų kompiuteriuose naudoja technologines interneto naršymo apsaugos priemones, arba vaikams naršant aktyvuoja netinkamo turinio tinklalapius blokuojančią programinę įrangą.“³⁰

Valstybė yra atsakinga už tinkamą teisinį reguliavimą, sudarantį prielaidas sprendžiant bet kokius klausimus, susijusius su vaiku, imantis bet kokių priemonių, liečiančių vaiką, vadovautis prioritetingos vaiko interesų apsaugos principu. Saugios aplinkos vaikui sudarymas yra labiau viešąjį interesą ir vaiko tikruosius interesus atspindinti kategorija. Todėl kol nėra technologinių ir teisinių priemonių apriboti vaikus žalojančios informacijos sklaidą internetu bei įdiegti filtravimo sistemą, kuri blokuotų duomenų (gimimo datą, gyvenamą vietą, pavardę ir kt.) apie vaiką skelbimą, vaiko teisės į bendravimo ir susirašinėjimo slaptumo ribojimas yra proporcingas siekiamam tikslui – saugios vaikui aplinkos užtikrinimui, pasiekti.

IŠVADOS

Nacionaliniai ir tarptautiniai teisės aktai nustato valstybės pareigą tinkamai ginti prioritetingas vaiko teises ir teisėtus interesus, tame tarpe užtikrinti saugią vaikui interneto aplinką. Valstybė yra atsakinga už tinkamą teisinį reguliavimą, sudarantį prielaidas sprendžiant bet kokius klausimus, susijusius su vaiku, imantis bet kokių priemonių, liečiančių vaiką, vadovautis prioritetingos vaiko interesų apsaugos principu.

Saugios vaikui internetinės aplinkos užtikrinimo priemonės, kurios nukreiptos į vaiko teisių ir laisvių varžymą, šiuo metu nėra pakankamos ir efektyvios: jos realiai neapsaugo vaiko

³⁰ Tyrimas: 75 proc. paauglių internete buvo užkalbinti nepažįstamųjų [interaktyvus]. 2011 [žiūrėta 2011-04-22] // <http://vz.lt/straipsnis/2011/02/08/Tyrimas_75_proc_paaugliu_internete_buvo_uzkalbinti_ne>.

nuo žalingo poveikio ir neužtikrina saugios erdvės pasauliniame tinkle, bet to, nepagrįstu mastu riboja jo teisę į bendravimo ir susirašinėjimo slaptumą. Sprendžiant santykio tarp dviejų valstybės saugomų gėrių, t.y. vaiko teisės augti sveikam, kurios turinį sudaro ir saugios internetinės erdvės vaikui užtikrinimas bei vaiko teisės į asmeninio gyvenimo, bendravimo bei susirašinėjimo internetinėje erdvėje slaptumą, būtina vertinti, kurios vaiko teisės apsauga labiausiai atspindėtų vaiko interesus. Valstybė remia vaikystę ir visų pirma siekia sudaryti vaikui galimybę augti sveikoje ir saugioje aplinkoje, todėl derinant aptariamą teisę, vaiko teisė augti sveikam yra prioritetinga, lemiančioji.

Saugios internetinės erdvės vaikui užtikrinimas yra sudėtingas ir dėl tos priežasties, kad šiuo metu nėra teisės normomis įtvirtintos grėsmės vaikui internete definicijos. Grėsmės internete turėtų būti vertintinos ne tik pagal informacijos internete turinį, tačiau būtina diferencijuoti grėsmes internetinėje erdvėje ir pagal vaiko amžių.

Šiuo metu vaiko teisė į saugią interneto aplinką, dažniausiai yra užtikrinama draudimais ir ribojimais, t.y. ribojimu laisvai bendrauti, susirašinėti, skleisti ir reikšti savo įsitikinimus, priėti prie informacijos ir pan. Vaiko saugumo internete problema spėjama ne kontroliuojant vaiko bendravimą internetu, bet didinant vaiko sąmoningumą, tuo pačiu didinant suaugusiųjų kompiuterinio raštingumo žinias. Grėsmių internete mažinimui, vaikui saugios aplinkos kūrimui, kovai su vaikų viliojimu ir bauginimu, būtina tobulinti programinę įrangą bei judriojo ryšio technologijas.

Tik teisinių, organizacinių, technologinių priemonių visuma gali sudaryti vaikui saugios internetinės aplinkos prielaidas.

LITERATŪRA

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija. Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014.
2. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija. Valstybės žinios. 1995, Nr. 60-1501.
3. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas. Valstybės žinios. 1996, Nr. 33-808
4. Visuotinė žmogaus teisių deklaracija, Valstybės žinios. 2006, Nr. 68-2497.
5. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, Valstybės žinios. 1995, Nr. 40-987.
6. Commission welcomes European Parliament's strong support for a new Safer Internet Programme. [interaktyvus] 2008 // <<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/08/1899&format=HTML&aged=1&language=LT&guiLanguage=en>>.
7. Curious kids: 160,000 attempts to visit porn sites every hour. [interaktyvus]. 2010// <<http://www.kaspersky.com/news?id=207576199>>.
8. Europos Komisija prdeda viešas konsultacijas dėl vaiko teisių. [interaktyvus] 2010 // <<http://www.teisingumas.lt?visuomenei/teisnis-vietimas/>>

9. Eurobarometer: how do young Europeans use online and mobile technologies? [interaktyvus] 2011 // <http://ec.europa.eu/information_society/activities/sip/eurobarometer>.
10. Gudauskaitė, G., Ramanauskas G. Elgesio internete teisinis reguliavimas pasmerktas žlugti. [interaktyvus] 2010. <www.infolex.lt/portal/start.asp?act=news&Tema=50&str=42714>
11. Internet Pornography Statistics. [interaktyvus]. 2011// <<http://internet-filter-review.toptenreviews.com/internet-pornography-statistics.html>>.
12. Kaplan E. Terrorists and the Internet. [interaktyvus]. 2009. <http://www.cfr.org/publication/10005/terrorists_and_the_internet.html#p1>.
13. Lietuvos vaikai internetu naudojami bene labiausiai Europoje. [interaktyvus]. 2011// <<http://www.teo.lt/node/1068>>;
14. Lietuvos vaikai linkę pratęsti interneto pažintis gyvais susitikimais realiame gyvenime. [interaktyvus]. 2011 // <<http://www.teo.lt/node/1068>>.
15. Mačėnaitė V., Internete vaikų tyko pavojai. 2011. // <<http://www.delfi.lt/news/daily/crime/internete-vaiku-tyko-pavojai.d?id=41121877>>.
16. One in five European kids dodge Facebook age limit: survey. [interaktyvus]. 2011 // <<http://www.ndtv.com/article/technology/one-in-five-european-kids-dodge-facebook-age-limit-survey-99774>>.
17. Olsson v. Sweden (Nr.1), no. 10465/83(1988), § 67, ECHR 24 March 1988. Series A no. 130.
18. Pabs, J., Eugene Kaspersky's Son Kidnapped. [interaktyvus]. 2011// <<http://www.quotednews.com/2011/04/24/eugene-kaspersky%E2%80%99s-son-kidnapped/>>.
19. Saugesnio interneto programa. [interaktyvus]. 2011// <http://ec.europa.eu/information_society/activities/sip/index_en.htm>.
20. Skaitmeninė darbotvarkė. Komisija dės daugiau pastangų, kad apsaugotų vaikus internete [interaktyvus] 2011 // <<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/11/135>>
21. Terorizmas.com arba debesėlis kviečia žudyti. [interaktyvus]. 2009 // <<http://xneox.com/spauda/terorizmascom-arba-debeselis-kviecia-zudyti.php>>.
22. Tyrimas: 75 proc. paauglių internete buvo užkalbinti nepažįstamųjų. [interaktyvus]. 2011 // <<http://www.microsoft.com/lieuva/press/2011/0208a.msp>>.

INTERNET THRETS AND CHILD'S RIGHTS TO THE PRIVATE LIFE, COMMUNICATION AND CORRESPONDENCE

Daiva Bereikienė*, Žana Vašcova**
Mykolas Romeris University

Summary

Child safe on line space creation must be resolved by legal means, and it is necessary to achieve the balance between two legal goods: to ensure a child safe Internet space, with no unreasonable limits for child to communicate and to correspond. The article analyses the balance between insurance of safe on-line space for child and the constitutional child's right to private life, inviolability of communication and correspondence, problems of legal settlement of insurance and respect of these rights, legal possibilities of threat management on the Internet. Hypothesis that the article gives a complex analyse of the balance between these legal values, it is proposed while analysing the connection or even opposition between these values to follow child's interests in terms of legal, organisational, administrative measures, to establish the child's and public best interests, to make criteria according which one of the values is a prior one.

The article concludes that it is necessary to create legal presumptions, to limit the dissemination of threatening information on the Internet or free access to such information, rather than limiting child's constitutional right to communicate and to correspond. In order to secure the priority of child's rights and legitimate interests, namely the child's right to private life, communication and secure corresponding, and

may need to create a legal means to identify the area of Internet-based risk, to determine their degree of hazards, to use lock systems for access to harmful information.

The article contains recommendations for legislative measures to regulate these two goods: secure on line space for children and ensure children's rights to private life, possibility to communicate and safely correspond to the approximation.

Keywords: Internet safety, threat on the Internet, communication and safe correspond, protection of children rights.

Daiva Bereikienė *, Mykolas Romeris universiteto Viešojo saugumo fakulteto Teisės katedros lektorė.

Daiva Bereikienė*, Mykolas Romeris University, Faculty of Public security, Department of Law, lector.

Žana Vaščova** , Mykolas Romeris universiteto Viešojo saugumo fakulteto Teisės katedros lektorė

Žana Vaščova** , Mykolas Romeris University, Faculty of Public security, Department of Law, lector.